

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

№ 11, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351

*В. В. Узунов,
к. е. н., доцент, ректор, Університету економіки та управління*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Досліджено інноваційний потенціал та особливості протікання регіонального інноваційного процесу. Розглянуто основні засади реалізації інноваційної політики в Україні. З'ясовано сутність ролі держави в інноваційному процесі. Визначено основні підходи до розгляду поняття інноваційного потенціалу. Обґрунтовано алгоритм оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні.

Innovative potential and features of flowing of regional innovative process are investigational. Basic principles of realization of innovative politics are considered in Ukraine. Essence of role of the state is found out in an innovative process. The basic going is certain near consideration of concept of innovative potential. The algorithm of estimation of innovative potential is reasonable at regional level.

Ключові слова: *Інноваційний потенціал, інновації, регіональна інноваційна політика, регіон, інноваційна політика, інноваційний процес, інноваційна активність, регіональний інноваційний процес, оцінка інноваційного потенціалу.*

Keywords: *Innovative potential, innovations, regional innovative politics, region, innovative politics, innovative process, innovative activity, regional innovative process, estimation of innovative potential.*

I. Вступ

Нині перед національною економікою України стоять ряд важливих питань, які потребують якнайшвидшого вирішення. Це поліпшення демографічної ситуації шляхом створення умов для збільшення народжуваності та зменшення смертності населення, розвиток соціальної інфраструктури малих міст та сіл регіону, пом'якшення територіальних диспропорцій в розвитку продуктивних сил, налагодження внутрішньорегіональних зв'язків у промисловості, розвиток інноваційного потенціалу та регіонального інноваційного процесу.

Важливим є забезпечення динамічного розвитку промисловості через раціональне використання виробничих потужностей промислових підприємств та оновлення їх основних фондів. В екологічній сфері необхідне оновлення природоохоронного обладнання підприємств, відродження деяких малих річок та озер, використання туристичних, рекреаційних, історико-археологічних можливостей. Важливим є впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективне використання ресурсного та науково-виробничого потенціалу, що в кінцевому рахунку має призвести до позитивних зрушень в соціально-економічній ситуації України.

II. Постановка задачі

Метою статті є розгляд інноваційного потенціалу та особливостей протікання регіонального інноваційного процесу. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

III. Результати

Інноваційна політика має забезпечувати реалізацію стратегічних цілей регіону з врахуванням його наявних і потенційних ресурсних можливостей. В процесі трансформаційних перетворень до формування соціально-орієнтованої ринкової економіки державна і регіональна політика має спрямовуватись на структурну перебудову промисловості та формування інноваційної моделі економічного зростання за допомогою розвитку інноваційного потенціалу регіонів та регіонального інноваційного процесу.

Досвід розвинутих країн свідчить, що структурна перебудова економіки постіндустріального суспільства, підвищення її конкурентоспроможності можливі лише за умов широкого впровадження інновацій тобто активізації інноваційної діяльності, яка ґрунтується на максимальному використанні інноваційного потенціалу регіонів. Інноваційний потенціал регіону є основою і результатом його інноваційної політики.

Інноваційна політика може формуватись на державному, регіональному, галузевому рівнях, а також на рівні окремого підприємства. Розвиток економіки країни безпосередньо пов'язаний з формуванням ефективної державної інноваційної політики. Її реалізація передбачає визначення пріоритетів і концептуальних засад інноваційного розвитку країни, формування нормативно-правової бази щодо відносин між державними інституціями та інноваційно-активними суб'єктами підприємницької діяльності, використання прямих і опосередкованих методів регулювання інноваційної діяльності з метою її активації, формування і розвитку відповідної інфраструктури.

Суб'єктами інноваційної політики в межах національних меж є державний та регіональний рівні влади, крупні корпорації, передусім транснаціональні, наукові центри і товариства, в контексті форм власності (а отже й секторів, укладів економіки) – державний, колективний, приватний, наддержавний.

Об'єктом інноваційної політики виступають не тільки і не стільки окремі наукові та виробничі підприємств, але також налагодженість і стабільність взаємозв'язків, системність їх взаємодії у процесі створення інновацій.

Елементами інноваційної політики є обґрунтування концепції, стратегічної мети, принципів на яких вона ґрунтується та засобів її реалізації.

В економічній науці існують різні погляди стосовно ролі держави в інноваційному процесі. Перший: інновації є суто ринковим процесом. Держава визначає лише загальні правові норми цієї діяльності та спостерігає за їх дотриманням, не втручаючись безпосередньо в інноваційний процес. Дана концепція виникла в період, коли економіка була капіталістичною, а держава – феодально-бюрократичною, і потрібно було відмежовувати підприємців-інноваторів від некомпетентного втручання чиновників. На сьогодні таку концепцію взяли на озброєння прихильники ринкового фундаменталізму, покладаючись на «невидиму руку ринку» та намагаючись звести до мінімуму участь держави в економічній та інноваційній діяльності. Друга, протилежна концепція: ринок цікавлять лише поточні корисні інтереси, він не в змозі взяти на себе перспективні інноваційні завдання. Основним інноватором є держава, яка визначає стратегічні цілі й склад інновацій, концентрує необхідні для цього кошти, фінансує діяльність інноваторів – осіб та організацій і жорстко контролює результати інноваційної діяльності. Основними інноваторами поліпшувачих інновацій є вчені, підприємці, інноватори-організації. Вони вкладають власні кошти на свій страх і ризик. Спонукає інноваторів до цього отримання інноваційних надприбутків та загроза збитків і розорення в конкурентній боротьбі.

Держава приймає на себе функції розробки перспективної інноваційної стратегії, вибору пріоритетів, прямої і опосередкованої підтримки базисних інновацій, які визначають технологічний рівень і конкурентоспроможність економіки, її місце у світовому технологічному й економічному просторі, а також здійснення інновацій у неринковому секторі економіки. Саме дана концепція і реалізуюча модель інноваційної діяльності держави випробувана в багатьох високорозвинених країнах [1, с. 386].

Поняття інноваційного потенціалу виступає концептуальним відображенням розвитку регіональних інноваційних процесів. Воно уточнювалось в результаті

теоретичних, методологічних та емпіричних досліджень і отримало розвиток на початку 80-х років XX ст. Серед значної кількості підходів до цього поняття слід віднести чотири, найбільш розповсюдженні:

Перший підхід. Значна кількість авторів концентрують свою увагу на вивченні окремих аспектів інноваційного потенціалу. Тому часто в літературі подані його специфічні визначення, які недостатньо співставні між собою і часто отожднюються з поняттям наукового, інтелектуального, творчого і науково-технічного потенціалів. Такий підхід не є обґрунтованим і потребує корегування з врахуванням специфіки і особливостей розвитку інноваційних процесів.

Другий підхід – найбільш розповсюджений і може бути умовно названий як ресурсний. В даному випадку інноваційний потенціал розглядається як упорядкована сукупність ресурсів, які забезпечують здійснення інноваційної діяльності суб'єктом ринку. Такий підхід при використанні потенціалу не є повним, оскільки в різних умовах ресурси можуть бути використані по-різному, і в кінцевому підсумку вони не виступають гарантом однакових економічних результатів, а значить, і не є співставною характеристикою інноваційного розвитку. Поряд з тим використання ресурсного підходу має свої позитивні сторони. З одного боку, він дає можливість оцінити розвиток інноваційних процесів (виділити сильні і слабкі сторони), з іншого при взаємодії основних ресурсних складових інноваційного потенціалу (інвестиційної, кадрової, матеріально-технічної та ін.) з їх граничними характеристиками і цільовими орієнтирами можуть бути виявлені можливості реалізації інноваційних процесів в перспективі.

Третій підхід тісно пов'язаний з ресурсними характеристиками потенціалу і являє собою сукупність можливостей використання продуктивної сили ресурсу. Тобто з точки зору змістовної функції мова йде про використані та невикористані (приховані) ресурсні можливості, які можуть бути приведені в дію для досягнення кінцевих цілей економічних суб'єктів [2, с. 141]. З точки зору структурної характеристики інноваційний потенціал – це «сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних та інших можливостей, які забезпечують отримання інновацій».

Четвертий підхід об'єднує вищезгадані підходи і інноваційний потенціал розглядається як міра спроможності і готовності економічного суб'єкта здійснювати інноваційну діяльність [1, с. 49]. Під спроможністю слід розуміти наявність і збалансованість структури компонентів потенціалу, а під готовністю – достатність рівня розвитку потенціалу для формування інноваційно-активної економіки. Саме даний підхід, на нашу думку, є найбільш обґрунтованим і дає можливість сформулювати методологічні підходи до оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні. Ключові положення даного підходу полягають в наступному.

По-перше, структурно інноваційний потенціал може бути розглянутий з точки зору ресурсної компоненти, яка характеризує можливості окремих ресурсів для здійснення інноваційної діяльності в регіоні; так і результативної компоненти, яка відображає результат використання ресурсних можливостей і характеризує досягнутий рівень інноваційного потенціалу.

По-друге, для оцінки фактичного стану інноваційного потенціалу необхідна сукупність показників, які відображають його ресурсну і результативну компоненти. Таким чином, буде визначена спроможність регіону до здійснення інноваційної діяльності.

По-третє, для визначення стану інноваційного потенціалу повинна бути розроблена нормативна модель, яка характеризує граничні параметри його задовільного і незадовільного стану.

По-четверте, співставлення фактичних і нормативних показників дасть можливість виділити сильні і слабкі сторони розвитку інноваційних процесів, що в підсумку слугуватиме основою для розробки заходів, направлених на підтримку позитивних і подолання негативних тенденцій інноваційного розвитку.

Протягом 2012 р. в Україні під впливом світової економічної депресії сповільнювалася економічна динаміка. У I і II кв. порівняно з відповідними кварталами 2011 р. приріст ВВП склав 2,2 і 3% відповідно. Якщо економічне зростання у 2011 р. забезпечувалося передусім виробничими галузями економіки, то у 2012 р. ситуація змінилася - приріст ВВП сформовано насамперед сферами транспорту й торгівлі, що пов'язано з підготовкою і проведенням Євро-2012, а також задоволенням зростаючого платоспроможного попиту населення. Негативний внесок зробили сільське господарство, переробна промисловість, будівництво та фінансова діяльність.

У 2012 р. помітне сповільнення динаміки економічного зростання супроводжувалося значним зниженням динаміки інвестиційної діяльності. За результатами 2012 р. вкладено лише на 8,3% більше капітальних інвестицій, ніж у 2011 р. Отже, частка валового нагромадження основного капіталу у структурі ВВП залишається вельми низькою. У 2012 р. вона складала відповідно 18,8%. Такий розподіл ВВП на користь споживання формує загрози для подальшого забезпечення розширеного економічного відтворення та реалізації модернізаційних реформ.

Не виправдалися також очікування щодо переорієнтації інвестиційних потоків із фінансово-розподільчих сфер у виробничу сферу економіки. Сформовані пріоритети інвестування засвідчують переважаючу інвестиційну привабливість секторів із високою ліквідністю та швидким обігом коштів. Приріст інвестицій у січні-грудні 2012 р. забезпечено насамперед підприємствами сфер будівництва (приріст склав 20,2%), транспорту (13,4%), торгівлі (14,6%), а також паливно-видобувною та окремими галузями переробної промисловості. Відновилися також високі темпи зростання інвестицій підприємств фінансової діяльності (28,2%).

Несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура була одним з основних чинників, що стримували економічне зростання та інноваційного розвитку в Україні. Сповільнення експортних виробництв знайшло відображення в розвитку галузей реального сектору економіки.

У промисловості у 2012 р. спостерігалася суттєве сповільнення динаміки виробництва, яке із серпня пішло на спад. За 2012 р. обсяг промислового виробництва зменшився на 1,8% порівняно з 2011 р. Найвищих показників приросту промислового виробництва досягнуто в хімічній і нафтохімічній промисловості (7,3%), целюлозно-паперовому виробництві (4,5%) та виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води (2,8%). Значно повільніше зростало виробництво у харчовій та добувній промисловості. Низка галузей, орієнтованих на внутрішній попит, продемонструвала негативну динаміку. Спад виробництва у легкій промисловості склав 5,5%, виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції - 5,8%, обробленні деревини та виробництві виробів з деревини - 1,8%.

У транспортній галузі загострюються проблеми післякризового відновлення, про що свідчить уповільнення зростання обсягів вантажних і пасажирських перевезень. У 2012 році підприємствами транспорту перевезено 771,9 млн. т вантажів, що на 5,1% менше, ніж у 2011 р. Послугами пасажирського транспорту скористалися 6,8 млрд. пасажирів, що на 2,4% менше від обсягу перевезень 2011 р. [3, с. 231].

Дієвим інструментом економічних реформ і механізмом, що забезпечить післякризове відновлення на якісній основі, є модернізація промислового сектору як основи економічного зростання у довгостроковому періоді. Протягом 2012 р. тривали модернізаційні процеси у базових галузях промисловості.

З аналізу динаміки та складників економічного зростання у 2012 р. в Україні можна констатувати, що основними проблемами сьогодення, вирішення яких потребує оперативних управлінських дій для є:

- нераціональна структура виробництва;
- відсутність диверсифікованих організаційних форм виробництва, нерозвиненість коопераційних зв'язків, вузька спеціалізація малих підприємств;
- низька конкурентоспроможність продукції, що зумовлено використанням зношеного та морально застарілого устаткування, що призводить до підвищення енерго-, матеріало- та ресурсомісткості виробництва;
- нерозвиненість науково-технічного потенціалу, що не дає змогу використовувати наукові і технологічні чинники в подоланні кризових явищ в економіці [3, с. 278].

Основою модернізації галузевої структури економіки регіону має бути оптимізація функціональної структури виробництва з пріоритетним розвитком високотехнологічних галузей, з використанням науково-технічних інновацій, енерго- та ресурсозберігаючих технологій для створення конкурентоспроможної національної економіки.

У процесі формування засад нової регіональної політики, пошуку сучасних механізмів впливу на регіональну економіку Рада регіонів наголошувала на вдосконаленні моделі стимулювання регіонального розвитку на основі забезпечення переходу від традиційного централізованого фінансування розвитку базових галузей економіки до багаторівневої моделі стимулювання економічного зростання одночасно на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Основними критеріями ефективності роботи публічної влади всіх рівнів визнано підвищення показників зайнятості й рівня доходів домогосподарств, створення нових робочих місць, зростання економічної активності на місцях, посилення безпеки та поліпшення якості життя населення.

Упродовж 2012 р. відбувалися системні зміни у сфері стратегічного планування регіонального розвитку. Розгорнуто роботу з підготовки Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Термін її дії дасть змогу органічно поєднати стратегічні орієнтири регіональної політики розвинених країн світу (насамперед країн ЄС) зі стратегічним баченням основних пріоритетів досягнення збалансованого регіонального розвитку в Україні. Стратегія створює можливості для врахування специфіки розвитку кожного регіону і водночас ставить завдання щодо формування консолідованого економічного простору країни.

Системному реформуванню державного управління регіональним розвитком в Україні заважає недосконалість інституційно-правового забезпечення державної регіональної політики. Досі законодавчо не унормовано поняття «регіон», не визначено його співвідношення зі значеннями конституційних понять «область» та «адміністративно-територіальна одиниця». Не визначено статус правосуб'єктності регіонів, представництва їхніх власних (локальних) інтересів, статус регіонального самоврядування, що на практиці обмежує реалізацію принципу субсидіарності.

Перешкодою успішній реалізації державної регіональної політики в Україні є недосконале інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку: невизначеним залишається правовий статус більшості інститутів, що стимулюють регіональний розвиток (у т.ч. агентств регіонального розвитку); законодавчо не унормовано особливості та сфери застосування інноваційних механізмів модернізації регіональної економіки - міжрегіонального співробітництва, зокрема формування регіональних кластерів (у т.ч. транскордонних) і кластерних об'єднань; незавершеність реформи місцевого самоврядування; унормування засад диверсифікації регіональної економіки; унормування механізмів державно-приватного партнерства; залучення міжнародної технічної допомоги на потреби

місцевого й регіонального розвитку [3, с. 321].

Таким чином для розвитку інноваційного потенціалу регіонів України та регіональних інноваційних процесів потрібен алгоритм оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні, який може бути подано у вигляді трьох послідовних етапів (табл. 1).

Таблиця 1.
Алгоритм оцінки інноваційного потенціалу регіону

Назва етапу	Завдання етапу
I. Опис нормативної моделі стану інноваційного потенціалу через систему кількісних і (або) якісних вимог до ресурсних і результативних характеристик потенціалу.	Визначення потенціалу показників та їх граничних характеристик, які використовуються для оцінки інноваційного потенціалу.
II. Оцінка фактичного стану інноваційного потенціалу (з врахуванням нормативної моделі).	Аналіз відхилень фактичних параметрів потенціалу від нормативних. Виділення сильних і слабких сторін потенціалу.
III. Характеристика можливих напрямків підсилення інноваційного потенціалу регіону (з врахуванням результатів проведеного аналізу).	Формування інноваційного профілю регіону, його зонування. Визначення напрямків реалізації інноваційних перетворень.

Реалізація даного алгоритму потребує вирішення ряду методологічних проблем.

1. Формування сукупності показників.

Ефективність даного підходу обумовлена правильним вибором сукупності показників, які характеризують ресурсну і результативну складові інноваційного процесу. Набір показників може складатися з узагальнюючих і часткових показників. Перші з яких виступають базовими характеристиками і потребують визначення граничних станів, другі - відіграють допоміжну роль і слугують для пояснення виявлених тенденцій інноваційного розвитку регіону. Система показників повинна забезпечувати комплексну характеристику інноваційних процесів, включати всі його основні стадії: «наука – інновації – виробництво і поширення». Сукупність індикаторів повинна бути гнучкою, тобто відображати всі зміни які відбуваються в інноваційній сфері регіону. Кількість показників повинна бути обмежена: узгоджена з особливостями регіональної статистики і її можливостями для проведення співставної оцінки інноваційного потенціалу в територіальному розрізі.

2. Визначення граничних станів вибраних узагальнюючих показників.

В основному граничні значення показників зводяться до оцінки стану науково-технологічного сектору, тоді як інноваційна складова економіки повинна розглядатись більш ширше.

3. Формування нормативної моделі стану інноваційного потенціалу. Її вирішення полягає у визначенні системи нерівностей, яка пов'язує узагальнюючі показники з їх граничними характеристиками.

Виділяють три рівня (зони) кризовості: нормальний, передкризовий і кризовий стан. Для кожної зони встановлені граничні значення узагальнюючих показників інноваційного потенціалу. Перехід через граничні значення переводить систему з одного стану в інший. На думку багатьох вчених, такі граничні значення повинні мати статус погоджених або затверджених на державному рівні параметрів, дотримання яких повинно стати обов'язковим елементом урядових прогнозів, програм розвитку і бюджетів.

4. Аналіз результатів дослідження стану інноваційного потенціалу.

На цьому етапі аналізується динаміка змін стану інноваційної сфери. Метою аналізу є визначення стримуючих факторів розвитку інноваційного потенціалу, причин їх виникнення. При аналізі використаний метод який дає можливість агрегувати окремі показники і відобразити їх графічно у вигляді сукупності координат єдиної шкали (*i*). Вихідні (фактичні) дані узагальнюючих показників співставляються з відповідними граничними значеннями.

Таким чином, одним з найважливіших завдань державної інноваційної політики в Україні мають стати виведення вітчизняної економіки з кризи і забезпечення її динамічного зростання через стимулювання дифузії нових технологій, виробництв, організаційних методів розвитку інноваційного потенціалу та регіональних інноваційних процесів. І для цього мають бути створені відповідні правові, фінансові, матеріальні, кадрові, інформаційні та імпорتنі можливості. Ефективне здійснення державної інноваційної політики вимагає послідовного застосування розгалуженого інструментарію економічного регулювання, глибокого професійного аналізу умов проведення цієї політики і рішучих дій щодо її реалізації.

IV. Висновки

Підсумовуючи вище викладене можна зробити наступні висновки щодо сучасного стану розвитку інноваційного потенціалу та особливостей протікання регіонального інноваційного процесу в Україні:

1. Інноваційний процес в регіоні відбувається за сценарієм загальнодержавного інноваційного розвитку: в наявності значний кадровий потенціал, поступове зростання освітнього рівня працівників, проте застаріле обладнання як наукових установ так і промислових підприємств, низьке фінансове забезпечення інноваційної діяльності. Також в цілому по Україні слід відмітити три основні групи причин які обумовлюють неспроможність інноваційної системи використовувати ті переваги які визначаються її потенціалом: недолік розвитку ринкового механізму; недоліки в створенні інноваційної інфраструктури та інституціональної організації ринку; недоліки державної інноваційної політики.

2. Між державою, наукою і бізнесом поки що не склались стійкі широкомасштабні партнерські відносини, що призводить до недостатнього фінансування науки бізнесом, недовикористання інноваційного потенціалу регіональної економіки.

3. Ряд показників свідчить про потенційну спроможність регіону до інноваційного розвитку, але створювальна регіональна інноваційна структура поки що не дала суттєвих результатів; інноваційний потенціал регіонів України знаходиться в зоні передкризового стану, хоча в цілому спостерігається позитивна динаміка його розвитку.

4. Підсилення інноваційного потенціалу регіону можливе за рахунок: активізації ресурсних можливостей його розвитку (в першу чергу активізація фінансової складової яка визначає розвиток усіх інших складових); підвищення результативних показників інноваційного розвитку, як в галузевому, та і в територіальному розрізі.

Список літератури

- Захарченко В.И. Инновационное развитие в Украине: теория, технология, практика / В.И. Захарченко, Н.Н. Меркулов, Л.В. Ширяева. – Одесса: Фаворит, 2011. – 640 с.
- Рудь Н.Т. Інноваційний потенціал регіону: нові підходи до оцінки / Н.Т. Рудь // Регіональна економіка. – 2011. – № 4. – С. 140-150.
- Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"